

JSSN 1036—7064

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1988

МАРТ

3№

БАСТЫРА ОРООНДОРДЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БИРИККИЛЕГЕР!

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

**КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги**

1988 j.

март

3 №

**АЛТАЙДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫН
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГҮ**

ALLIANCE FOR THE PEOPLE

FOR THE PEOPLE OF THE UNITED STATES
AND THE PEOPLE OF THE WORLD

1911
1912
1913

THE ALLIANCE FOR THE PEOPLE
OF THE UNITED STATES

ЈАНҒЫРТУНЫҢ ИДЕОЛОГИЯЗЫ

17—18 февральда КПСС-тинг Төс Комитедининг Пленумы өткөн. Пленумда КПСС-тинг Төс Комитедининг Генеральный качызы М. С. Горбачев «Революционный жаңырта төзөшкө — жаңыртунын идеологиязын јеткилдеери керегинде» куучын айткан. Анда жаңырта төзөштинг жаңы өйиндеги керектер аайынча терең түп шүүлтелер эделе, оны идеологический јеткилдейтен программа темдектелди.

Пленум «Орто ло бийик школды жаңырта төзөөри өдүп турганды ла оны жүрүмде бүдүрери јанынан партиянын задачалары керегинде» суракты шүүшкен. Бу сурак аайынча докладты КПСС-тинг Төс Комитедининг Политбюрозынын члени, Төс Комитедининг качызы Е. К. Лигачев эткен.

Пленумда турушкандар албатынын үредүзин јарандыра төзөөрин тереңжидер сурактарды партиянын ла государствонын јаан некелтелери аайынча шүүп көрөлө, бу иш жаңыртулар болуп турган каруулу өйгө келишкенин темдектедилер. Школ, үредү ле тазыктыру јанынан ончо керектер жаңырта төзөшлө көнү колбулу. Бастыра жүрүмди революционный эп-аргаларла жаңыртып баштаган обществого жаңы айалгада жүрүп ле иштеп билер, бийикчи, бастыра бойы социализмге беринген, турумкай кижикерек. Кижикерек. Кижикерек не де болбос, не де эдилбес.

Обществонын жүрүминде демократизация эдетени, экономиканы өскөртө төзөгөни партиядан бүгүн ле келер өйдө чокум иштеерин керексийт. Партиянын мынан арыгы ижин јартап чокумдаарга КПСС-тинг XIX Бастырасоюзный конференциязын белетеерде, Төс Комитеттинг Политбюрозы шак андый шүүлтеле башкарынып туру. Конференцияга белетенип турган өйдө жаңырта төзөштинг кезик јаан учурлу идеологический сурактарын јартап алары керектү.

Жаңырта төзөш миллиондор тоолу совет улустын, бастыра обществонын жүрүмине там ла тереңжиде кирип туру. Онын да учун жаңыртулардын учурын, кубулталардын јуук ла ырак өйлөрдөги амадуларын совет улус билип алала, анда бойынын учурын јартаарга кичеенип јадылар. Бүгүнге јетире темигип калган, «бойына эптү» керектерден мойнойтонын, керексизбейтенин, киришпейтенин туура таштайтаны тегин неме эмес. Жаңыртулар ончо улуска јарады деп айдар арга јок. Кезик

улус социализмненг кыйа барып жадыс эмеш пе деп, аланзый бердилер. Жаңыртулар чек жарабай турган улус база бар. Уур-күчтерди, коомой керектерди партия жажырбай јат. Жаңыртуларды јенгил эмес политический ле идеологический айалгада өткүрерге келижет. Је жаңыртулар эдер јанынан партия баштап алган ишке албаты-калыктын јөмөлтөзи там ла тыгып турганы оморкодот. Партия социализмге тузалу болгодый бастыра керектерди јөмөгөн дө, мынан да ары јөмөөр, албатынын јилбүлерине каршулу болгодый бастыра не-немелерди јаратпай туура таштап келген, мынан да ары анайда эдер.

Элбеп ле теренжип турган жаңыртыш өткөн лө өдөтөн јолды Лениннинг кереес жакаруларыла тундештирерин керексийт. Ол жаңы ууламјыны чике темдектеп аларына керектү. Шак онын учун идеологический иштинг, социализмнинг ле жаңырта төзөштинг сурактары бүгүн сүреен јаан учур алынат. Бу сурактар мынан да озо партиянын ајарузы јок артпаган. Олор партиянын XXVII съездине КПСС-тинг Төс Комитедининг Политический докладында, онын Программазынын жаңы редакциязында, Төс Комитеттинг Пленумдарынын материалдарында, Октябрьдын 70-чи јылдыгына учурлалган документтерде элбеде јарталган. Је эмди жаңы некелтелер аайынча ол сурактарды база катап теренжиде шүөп көрөри керектү боло берди. Шак ла партия озогызы ла эмдигизи керегинде, өзүмнинг закондоры керегинде научный үредүле башкарынып, обществонын эн социалистический көрүм-шүүлтезин төзөөр, социализмди мынан ары бүдүрип баратан јолды үредүге јарадар, бу ишти бүдүрерин башкарап учурлу да, аргалу да.

Жаңыртулар болуп турган өйдө бистинг обществонын исторязын марксизм-ленинизмнинг үредүзи аайынча јартаары јаан учурлу. Мында турумкай иштенип, керсү түп шүүлте эдери керектү. Анайда эдерге өй, јайалта, каруулу болоры керектү. Бу иште бачымдаарга, чын керекти јастыра көргүскедий калай шүүлте эдери керек јок. Андый јастыра шүүлтелер бистинг кезик газеттеристе ле журналдарыста јарлалган материалдарда учурайт.

Совет обществонын өткөн өйин бис теренжиде шүөп көрүп, жаңыртулар өдүп турган айалгада иштеерге тузаланып жадыс. Жаңырта төзөш — бистинг өткөн јолыста јенгил эмес ченемелисти ајаруга алганы, бистинг ичкери өзүмиске буудак ла чаптык эткедий ончо немелерден мойнойтоны. Жаңырта төзөөри — ончозы кижиге, кижининг ырызына деген ээжилерди орныктыратаны. Бу иште партия кажы ла кижининг билерине, сагыжына, ченемелине, кижининг эн јакшы кылык-јаңына иженип, улусты јүрүмле, текши иште турушканыла, экономикада жаңы јенгениле, демократия тынгыганыла, јарлу болгоныла тазыктыратан јаан аргалар ачып јат.

Жаңыртулардын амадуларына жедип алатан быжу арга — обществодо демократияны там ла тындып баратаны. Шак ла демократия ажыра обществоны жаңыртар ишке кижини көдүрер аргалу. Партия демократизмди бойы көргүзөр учурлу. Элден озо көп партийный комитеттер, олардын ишчилери командовать эдетенинен, өскө улустын ла организациялардын ижин эдетенинен мойнооры керектү. Демократияны астадарга, күжүренетенин эл-жоннын шүүлтезин аяруга албайтанын токтодор керек. Партия эн демократический эп-аргалар тузаланып, жаңырта төзөштин жаңы ойинде башкараачы, баштаачы учурын жеткилдеер, кажы ла кижинин, ишкүчиле жаткандардын коллективинин баштанкайын, тапкыр шүүлтезин тыгыдар учурлу.

Радионун ла телекөрүлтенин, газет-журналдардын алдында каруулу задачалар туруп жат. Олор калганчы жылдарда жедип алган жедимдерге жөмөнип, партия ла албаты бүдүрип турган иштердин уур-күчин, элбегин көргүзөр, бачымдашту калай шүүлтелер этпес, ишкүчиле жаткандардын коллективтеринде, городтордо ло райондордо, областтарда ла республикаларда, төс жерде болуп турган жаңыртулардын ченемели керегинде теренжиде жартап турар керек. Демократияны теренжидери, жарлу болорун элбедери жанынан жаан учурлу ишти пропаган-дисттер, лекторлор, идеологический ишчилер бүдүрер аргалу ла учурлу. Закондорды кыйа баспастан бүдүрип турганча, дисциплинаны ла ээжи-жанды тыгытпаганча жаңырта төзөш жаан жол албас. Жаңырта төзөштин «культурный» кадарын бастыра аргаларла көптөдөр лө элбедер, көпнациональный культуранын байлыгын көптөдөр улуста совет патриотизмди ле интернационализмди тыгыдар керек. Пленумда госуларствонун бирлик программасы эдип, бастыра текши юридический үредү төзүшү шүүлте эдилген.

Партия обществодо демократияны элбедери учун кичеенип тура, кезик улус демократияны тыгыдарына ла элбедерине жаан учур бербей турганы совет албатыга, албаты демократия жар күүнзегенне бүтпей барганы деп шүүп туру.

Социализмди жаңыртатан, оны эмдиги ойдин жаңы некелтелери аайынча жарандыратан арга экономиканы башкараарын өскөртө төзөөри болуп жат. Ол артык демократияны теренжидер, производствоны, бастыра ороонды башкараарында чын ла ээзи болуп, ишкүчиле жаткандар туружарын жеткилдеер арга бар. Мында уур-күч керектер база ас эмес. Улус кичеенип иштене берди. Ак-чек иштин учурын бийиктеткениле кошгой жакшы иштеген ле коомой иштеген улус тен алатанын токтодор керек.

Эмдиги ой бастыра ийде-чыдалды экономиканы өскүретен жаан пландарды бүдүрерине ууландыраарын керексийт. Ол ок ойдо күнүн сайын эдетен керектерге, албаты-калык керексиге-

нин жеткилдеерине ајаруны тынгыдып турар керек. Бүгүңги күнде туура салбай эдетен керектер — аш-курсакты көптөдө эдери, улус јадар тураларды көптөдө тудары, албаты-калыкты бийик чындыйлу талдама товарларла жеткилдеери. Бу керектер аайынча тургузылган программалар ончо јерлерде јакшы бүдүп туру деп айдар арга эмди тургуза јок.

Јаңырта төзөштө бис эмди политический системаны демократизация эдери јанынан јаңыртып баштадыс деп, Төс Комитеттин Пленумында айдылды. Мында төс учурлузы — быжу демократический шинжүлү јан ла башкарту төзөйлө, јаан учурлу јөптөр чыгарарында албаты-калык туружарын жеткилдеери. Советтердин учурын бийиктеделе, оморды төс јерде ле јербойында бастыра жүрүмди ле керектерди башкарып турган органдар эдип алар задача тургузылган. Советтерге депутаттар тудар ишти јарандылар, демократияны элбедер керек. Партиянын ла государствонын органдары эдетен иштерди чокемдаар, партия общественонин политический баштаачызы болгон учурын тынгыдары јанынан В. И. Лениннин јакаруларын жүрүмде бүдүрер.

Јаңырта төзөөри — партиянын кадрлар јанынан политический жын јарандырганы. Бу иште партия башкарылган некелте — јаңыртуларда турушканы. Партия башкараачы ишчилер баштаңкай эмес болгонына, кичеенбейтенине, тегин јерге калырайтанына, айткан сөзин бүдүрбейтенине јөпсинбей јат. Оны бу јуукта парторганизациялардагы јуундарда ла партийный комитеттердин пленумдарында јаңырта төзөөрин башкарып турганы керегинде башкараачы органдардын отчетторын угуп шүүшкени кереледи. Коммунисттер отчетторды угала, 4800-тен ажыра парткомдордын ла партбюролордын коомой ижин темдектейле, башкараачы органдардын 89 мун членин солышчу.

Партия бойынын XIX Бастырасоюзный конференциязына јаан ченемелдү, обществодо јаңыртулар ла революционный кубулталар эдерин учына јетирер амадулу барып јат. Конференцияда јаңыртулар өткөн үч јылдын, анчада ла предприятие керегинде Закон бүдүп баштаган баштапкы айлардын туркунына жүрген жүрүмнин ле эткен керектердин итогторын шүүжер. Бистин партия ла общество демократияны элбедип, экономиканы башкараарын јаңырта төзөп баштайла, кандый једимдерге једип алганын ла мынан ары једип алатанын ончо јанынан теренжиде шүүп көрөр. Бистин политический системаны јарандылары керегинде, орооннын өзүминин јангы ойинде партиянын политический башчы болгон учуры керегинде јөптөр јарадылар. Ол ажыра бистин революционный јаңыртуларысты јангыдан тынгыдар.

(«Правда» газеттин 21 февральдагы баштагы статьязы).

ЖАҢЫ ИШТИҢ ЖААН УЧУРЛУ ОЙИ

КПСС-тинг Төс Комитедининг апрель айдагы (1985 ж.) Пленумынын ле партиянын XXVII съездининг жөптөри аайынча орооннын экономиказын өскөртө төзөөр, совет общественонун бастыра жүрүминде жаңыртулар ла кубулталар эдер иштердин жаан учурлу экинчи ойи башталды. Эки жарым жылдын туркунына жаңыртулар керектүзи жанынан жартамал ла төзөмөл иш, ченелтелер өткөн. Эмди жаңыртуларды, өскөртө төзөөрин бастыра текши эдери башталды. Бу иш партиянын XIX Бастырасоюзный конференцияга барып жаткан ойгө келишти.

Бистинг областьта съездтинг кийнинде жаңыртулар эдери жанынан элбек иш өткөн. Бу суракты КПСС-тинг Төс Комитедининг январь ла июнь айлардагы (1987 ж.) Пленумдарынын жөптөрүн жүрүмде бүдүрер задачаларла колбой партийный организацияларда, ишкүчиле жаткандардын коллективтеринде шүүшкен. Партийный ишти өскөртө төзөйтөн, жаңы эп-аргалар табып тузаланатан план тургузылган. Планда баштамы парторганизациялардын учурын, кажы ла коммунисттинг тоомжызын көдүретен, ишкүчиле жаткандардын коллективтеринин ижин ле жүрүмин башкараын тыгыдар иштер темдектелген. Партийный ла государственный дисциплинаны тыгыдары, кажы ла коммунист бойынын ижи учун каруулу болоры парторганизациялардын төс ажарузында болды.

Оныла коштой областьтын экономиказын тыгыдары жанынан чокым ууламжылу иш өткөн. Партиянын ла башкарунын жөптөри аайынча аш-курсакты көптөдөр, улус журтаар туралар тударын тыгыдар, областьтын ишкүчиле жаткандарынын жадын-жүрүмининг айалгазын жарандыра план тургузала, жүрүмде бүдүрүп баштаган.

Областьтын партийный организациясында 12 мунга шыдар коммунист. Олордын айдары жок көп нургуны албаты-хозяйствонун бөлүктеринде, су-кадыкты корыырында, культуранын учреждениелеринде, школдордо, Советтерде, комсомольский, профсоюзный организацияларда эрчимдү иштенгилейт.

Партийный иш жаранала, једимдү боло берди. Жуундарда једикпес-тутактарды, олордын шылтактарын, бурулу улусты коскороры, көскө-башка айдары тыгыды.

Андый да болзо, кезик парторганизацияларда ла ишкүчиле жаткандардын коллективтеринде жаңыртулар жаан јол албай, өзүмди түргендедер иш јылбай туру. Ол керегинде жаан куучын КПСС-тин обкомынын быјыл январь айдын учында өткөн VIII пленумында болды. Каа-јаа парторганизацияларда коммунисттер једикпестү азийгы ижинен мойноор күүндери јок, ишке, ичкери өзүмге буудак боло берген једикпес-тутактарды түрген јоголторго кичеенбей, амырзынып отургылайт. Олор ончозы партийный иш ујан болгонын керелейт.

Областын партийный организациязы экономиканы башкараын өскөртө төзөп, производстводо бар аргаларды толо тузаланарына, предприятиелерди жаңырта јепсеерине, науканын ла техниканын жаңы једимдерин тузаланарына, продукциянын чыгдыйын јарандыраарына ајаруны тынгыткан.

Партийный башкартунын кемин бийиктеткен шылтуунда ишкүчиле жаткандардын коллективтеринде улус предприятиенин кирелтези кандый болгонына, план бүдүп турганына јилбиркеери, кичеенбейтенине, шалырт ишке јөпсинбей тартыжары тынды. Онын шылтуунда иштинге кеми бийиктеди, кереги јок чыгымдар астады, дисциплина тынды.

Хозрасчеттын ээжилериле иштеп баштаган предприятиелерге ајару тынды. Олордо айалга чек өскөлөнө берерде, партийный организациялары бойынын ижин жаңырта төзөдилер. Бөс согор фабриканын коллективи хозрасчеттын ээжилериле жаңы айалгаларда иштеп, договорлордо айдылган молјулары аайынча продукция аткараар планы бүдүрди, кирелтени 12 процентке көптөттү, экономический јилбиркедер фондко 340 мун салковой көчүрди. Ого фабриканын партбюрозы ишмекчилердин ле специалисттердин экономический үредүзин чике төзөгөни жаан јөмөлтө эткен. Өткөн јылда бойынын ижин өскөртө төзөйлө, 1931 номерлү автоколоннанын коллективи јакшы једимдерге једип алды. Кирелте эки катап көптөди, экономический јилбиркедер фондко көп акча көчүрилди, автотранспорт жаан једимдү тузаланылат.

Оныла коштой кезик предприятиелерде продукция эдери кезем көптөди, чындый тын јаранбады. Областын промышленнозында пландалган кирелтени јетире албады, 11 предприятие чыгымдарды астадар планы бүдүрбеди. Бытыргы јыл башталарда продукция табыштыраар планы бүдүрбеген үч предприятие бар болгон, быјылгы јыл башталарда олордын тоозы алтыга јетире көптөди.

Хозрасчеттын ээжилериле бүткүл јыл иштейле, бойынын кирелтезин кийим көктөөр лө гардинный тюль түүр фабрикалар көптөдип болбодылар. Олор экү 800 мун салковой кирелтени јетире албадылар.

Акчала бойын бойы јеткилдейтен хозрасчеттын ээжилери-

ле бир жыл иштеген предприятиелердин ижин шиндеп көрөрдө, кезиктеринде хозяйственный иш эмеш жаранганыла коштой, терен кубулталар, өскөртө төзөш болбогону жарталды. Жаңыртулар цеховой парторганизацияларда, цехтерде, участоктордо, бригадаларда болголок.

1988 жылда база 9 предприятие, ол тоодо өгдү металлургиянын, стройматериал эдеечи ле агаш белетеечи предприятиелер бүткүл хозрасчетло иштеерине көчкөн. Бу предприятиелердин дирекциялары ла партийный организациялары бос согор фабриканын ла 1931 номерлү автоколоннанын ижининг жакшы ченемелин алып иштезе, жакшы болор эди.

КПСС-тинг Төс Комитедининг апрель айдагы (1985 ж.) Плenumынын кийнинде областьтын агропромышленный биригүзинде жакшы керектер башталды. 1987 жылда областьтын журт хозяйствозынын текши продукциязы, он биринчи бешжылдыктын кемине көрө, 12 процентке көптөгөн. Журтхозпродукталарды эдип аларына чыгымдар астады, кирелте көптөди, малдын продуктивносты бийиктеди.

Журт хозяйствонунг төс продукциязын государственного табыштырары жанынан эки жылдын планы бүткен. Он биринчи бешжылдыктагызына көрө, түкти ле агнын мүүзин государственного табыштырганы 8 процентке, сүтти — 9, этти — 4, маала ажын — 41, картошканы — 17, мөтти табыштырганы 13 процентке көптөди.

Малдын азыралын 1987 жылда белетеп алганы 14 мун тонного (8 процентке) көптөгөн. Он биринчи бешжылдыкта ашты кажы ла жыл сайын бир гектардан орто тооло 7,2 центнерден жуунаткан болзо, 1987 жылда 13,1 центнерден жуунаткан. Калганчы 20 жылдын туркунына область баштапкы катап 56,4 мунг аш жуунадала, малга азырал эдетен ашты бойы уруп алды.

Калганчы жылдарда сүттинг чынгдыйы жаранган. Темдектезе, Чой райондогы хозяйстволордо кыска өйдинг туркунына баштапкы сорт сүт 16 проценттен 89 процентке жеткен, бастыра областьта 1985 жылда 48 процент болгон болзо, 1987 жылда 71 процент болды. Бу көргүзү крайдын көргүзүлеринен жабыс та болзо, керектер чик жок ондоло бергени биске жаан учурлу. Келер жуук өйдө сүттинг чынгдыйын бийиктедер аргалар бисте бар. Областьтын сүт көптөйлө, сүттен жазаган курсакла улусты жеткилдеери жарана берди.

Андый да болзо, областьтын экономиказынын аграрный секторында керектер бир эмеш ондоло бергенин бис темдектеп тура, журт хозяйствонунг өзүмин түргендедериле колбулу көп иштерди коомой башкарып турганысты, аш-курсакты ла сырьены көптөдип турганы керектү кемине жетпегенин жажырбай айдар керек.

Аш-курсактын программазында айдылган нормалар аай-

ынча улус 1987 жылда сүтти ле сүттен жазаган курсакты ичип-жигени 99 процент, этти ле эттен жазаган курсак жигени — 72, маала ажын — 54, жиилектерди жигени 42 процент болды.

Мынанг көргөндө, жаңыс ла сүт ле сүттен жазаган курсак аай-ынча бис улусты жеткилдеер нормага жууктап келдис. Калашты, сахарды ла картошканы нормадаг эки катап көп чыгымдап жадыс.

КПСС-тинг обкомынын бюросы өткүрип турган иштин шылтуунда этти жири кижиге бажына келижип турганы калганчы эки жылда 41 килограммнан 53 килограммга жетире көптөди. Аш-курсактын программазында темдектелген нормага жетире эмди де көп керек.

Общественный сектордо (колхозтордо ло совхозтордо), предприятиялердинг ле организациялардын, анайда ок улустын акту бойынын болушту хозяйствозын тынгытканы ажыра областта журтхозпродукталарды көптөдөр аргалар бар. Бүгүн журт жүс өрөкөгө жүк ле 39 чочко, 18 жылкы, 389 кой ло эчки, 120 тын уй мал, ол тоодо саар 56 уй келижет. Улустын колындагы малы мынанг ары көптөдөр керек.

Совхозтордо ло колхозтордо аш-курсакты көптөдөри малдын продуктивносты жабыс бололо, көп мал өлүп турганынан улам туттап жат.

Бистин областта мал өскүрер иште механизацияны тынгыдар керек. Бастыра малдын жүк ле 23 проценти турган фермалар нургулай механизировать эдилген. Уйлардын тоозыла саарында 87 проценти, сугарарында — 39 проценти, өтөк арчырында — 31 проценти, азырал береринде 28 проценти механизировать эдилген. Көп фермаларда кажаандар эски, кандый да механизация жок, ончо ишти колло эдип жат.

Бис жерди коомой тузаланып жадыс. Жер ижинде научный төзөлгөлү системага көчөри жылбай туру. Азырал эдер культуралардын түжүми жабыс болуп артканча. Колхозтор ло совхозтор кажы ла гектар кырадан 10—12 центнер азырал-единица өскүрип жуунаткылайт. Жерди жарандыларына (сугарарына ла кургадарына) чыгымдап турган акчадан астам эмди тургуза ас. Азырал белетеерге тапту жакшы 1987 жылда областтын тогус районунын алтузы текши планы бүдүрбеди, Улаган, Турачак ла Чой райондор 70—85 процентке бүдүрдилер.

Кезик хозяйстволордын башкараачылары азырал белетеер планы жабыздар политика өткүрип турганы жастыра. Эмди чындыйы жакшы азыралды канча ла кире көп белетеер политикага көчөр керек. Андый аргалар бисте жеткил. Ондой райондо Карл Маркстын адыла адалган колхоз коллективтинг подрядына көчөлө, интенсивный технологияла иштеп, былтыр кажы ла гектардан 20,7 центнерден аш өскүрип жуунатты. Көксуу-Оозы райондо Кайтанактагы совхоз ашты интенсивный тех-

нологияла үрендеп өскүрген, аш жуунадарында «госалышты» тузаланып, кажы ла гектардан 27 центнерден жуунатты. Аштын бийик түжүмин Майма райондо «Чуйское» ОПХ-да, «Оленевод» совхозто жуунадып алдылар.

Je интенсивный технологияла былтыр бастыра кыралардын жүк ле 9 процентинде иштеген. Чой ло Турачак райондордын совхозторында бу технологияны чек тузаланбаган. Онын да учун Чой райондо кажы ла гектардан — 4,3, Турачак райондо — 6,7 центнерден аш жуунадып алдылар.

Областын партийный организациясына мынан арыгы иште экономиканы башкаларында политический эп-аргаларды билгир тузаланары, ишкүчиле жаткандардын коллективтери бойлорындагы советтер ажыра бойы башкарынарын тынгыдары, өмөликтин, биленин подрядыла иштеерине көчөри, озочылдардын ченемелин тузаланары керектү деп, КПСС-тин обкомынын VIII пленумынын жөбинде айдылды.

Партийный организациялардын ижинин төс ууламжыларынын бирүзи — улустын ортодо идейно-таскамал ла жартамал-политический ишти жагырта төзөйтөни. Экономиканы өскөртө төзөөринде, жаан жагыртулар ла терең кубулталар эдеринде кижинин учурын бийиктедер задача туруп жат.

Партиянын горкомы ла райкомдоры төзөмөл-партийный ла жартамал-политический ишти ишкүчиле жаткандардын коллективтеринде ле баштамы партийный организацияларда өткүрер учурлу. КПСС-тин Кан-Оозындагы, Ондойдогы, Чойдогы ла Көксуу-Оозындагы райкомдоры партхозактивтин райондогы школанын үредүзин хозяйстволорго барала өткүрип турулар.

Партиянын Шебалиндеги ле Маймадагы райкомдоры журттар сайын биледе тазыктырар сурактар аайынча иш өткүргиле. Марксизм-ленинизмнин универсидинин ижи өскөртө төзөлөт, пропагандисттердин курстары ла семинарлары чокым ууламжылу өдөт. Пропагандисттердин семинарларын жаан журттар сайын өткүргени тузалу. Лекторлорды, докладчиктерди, агитаторлорды ла политинформаторлорды жагыдан көстөгөн (аттестация эткен).

Туулу Алтайда бүгүнгү күндеги айалгада улусты интернационализмге тазыктырар ишти элбедери ле тынгыдары керектү. Бу иште једикпес-тутактар бар. Анчада ла Улаган, Кош-Агаш, Шебалин райондордо көп. Кан-Оозы ла Ондой райондордо озогы жүрүмнен арткан эмдиги өйгө јарабас кылык-јанды јоголторы учун тартыжу ујан төзөлгөн. Горно-Алтайск городто, Көксуу-Оозы, Шебалин ле Турачак аймактарда интеллигенциянын ортодо кезик улуста кудай жагынын ээжилерин жагдаганыла колбулу јастыра шүүлтелер барын иле-јартына чыгаратан чокым ууламжылу иш јок.

Ишкүчиле жаткандардын кезик коллективтеринде анайда

алза, таскамал ла жартамал иш јеткил, пропагандисттер, агитаторлор бар, лекциялар кычырылат, политинформаторлор иштеп јадылар, а ишти алгажын — неге де јарабас коомой төзөлгөн, мөрөй чаазында, улустын көп нургуны ижинде кичеенбес, пландар ла молјулар бүтпей јат, дисциплина коомой. Улус коллективтин, районнын, областьтын алдында турган чоным задачаларды билбес, продукцияны көптөдөргө, чынгдыйын јарандыраарга нени эдетенин ондобой, јаңы аргалар табып тузаланары јанынан сананбай јат. Партийный јакылталар бүдүрбей, жартамал ла таскамал иш өткүреринде турушпай турган коммунист башкараачылар ла специалисттер ас эмес.

Политический ле экономический үредүни јаңырта төзөп турганында једикпестер көп. Бу иште ведомстволор ло управление-лер турушпайт.

Баштамы партийный организациялардын кичеейтен кереги — јнит үйе улусты эрчимдү ле турумкай иштеерине белеттери. Мында јаан ишти текши үредүлү ле профессиональный үредүнин школдоры бүдүрер учурлу.

Партийный организациялар бүгүңги күнде областьтын, районнын, коллективтин алдына тура берген задачаларды јаан једимдү бүдүретен быжу аргалар ла чике јол табып, науканын једимдерин ле озочылдардын ченемелин тузаланары, өрөртинен јакару келерин сакыбай, бойлоры баштанып иштеери керектү.

Областьтын партийный организацияларында јуулган ченемелди эмди ле ончо јерлерде таркадар керек. 1988-чи јыл, байла, бу өдүп јаткан бешјылдыктын эн ле күч јылы болуп өдөтөни билдирет. Промышленностьто ло строительстводо тыңыда иштенер керек, бистинг бастыра ижистинг, анчада ла улус јуртаар туралар тудар иштинг программазын бүдүреринде туташтар көп.

Је анчада ла уур ла күч керектер бисти Аш-курсакты көптөдөр программаны мынан ары бүдүрип баратан јолдо сакып јат. Бу иш кандый болотоны — малды кыштадып чыгарганынан камаанду. Фермада ла турлуда эткен ишти, айалганы кажы ла күн шиндеп көрүп турар керек. Мында үзеери эдип алган кажы ла килограмм продукция јаңыс ла план бүдүп турганынын процентин көптөдөр эмес, анайда ок јаңырту эдип турганында үзеери алтам болотонын кажы ла ишчи билер учурлу.

Јаңыртулар мынан ары там ла тыгып, бистинг бастыра ижисте јаңы једимдер берип турзын. Ол XIX Бастырасоюзный партконференцияга белетенер ишке бистинг областьтын партийный организациязынын јөмөлтөзи болор.

ЖАҢЫРТУЛАРДЫҢ ЖОЛЫЛА

Горно-Алтайский автономный областын 1987 жылга социально-экономический өзүминин Государственный планы бүткени

(Тоолор ло керектер)

Промышленностьтын продукциязын эдип чыгарары 101,7 процентке, албаты тузаланар товарларды эдери — 99, государственного эт табыштырары — 109, сүт — 100,5, түк 102 процентке бүткен.

Иштин арбыны, 1985 жылдагызына көрө, 3,1 процентке көптөди. Областын предприятиелери товарный продукцияны эдерине чыгымдарды астадар планды бүдүрбегенинен улам 71 мунг салковойды ажыра чыгымдадылар. Јектү продукция эткенинен улам 13,6 мунг салковой жылыйган, производственного кереги јок чыгымдар 47,3 мунг салковой болды. Сметадаг ажыра чыгымдарды өдүктөр көктөөр фабрика — 297 мунг салковой, гардинный тюль түүр фабрика — 226 мунг салковой, Акташтагы агашпункт — 196 мунг салковой, абра-чанаг эдер завод — 187 мунг салковой, кирпич эдер завод — 36 мунг салковой, Караторбоктогы агашпромхоз 25 мунг салковой этти.

* * *

Промышленностьтын продукциязын эдип чыгарар жылдык јакылтаны Горно-Алтайск город 98,7 процентке, Майма район — 106,7, Чой — 103,6, Турачак — 101,8, Шебалин — 98,7, Ондой — 114,3, Кан-Оозы — 100,1, Көксуу-Оозы — 96,8, Улаган район 102,0 процентке бүдүрген.

* * *

Өткөн жылда область агаш белетеер планды 99,9 процентке, јуунтылу темирбетон эдер планды 103 процентке, ртуть кайылар планды 100,4 процентке, бричкалар эдер планды 80 процентке бүдүрген. Бастыразы 649,4 мунг кубометр агаш, ол тоодо 76,1 мунг кубометр јарган агаш, 45,7 мунг кубометр јуунтылу темирбетон, ол тоодо 23,8 мунг кубометр керамзитобетон, алты мунга шыдар бричка эткен.

* * *

Бөс эдер жылдык план 108 процентке, өдүктер көктөөр план — 94, тюль түүр план — 99,3, кийим көктөөр план — 98, самоварлар эдер план 100,3 процентке бүткен. Область 8974 мун квадратный метр бөс, 6484 мун квадратный метр тюль, 221 мун эжер өдүктер, 13579 мун салковойдын кийим, 91,3 мун самовар, 5813 мун салковойдын культурно-бытовой ла айыл ичинде тудунар товарлар эделе, садуга табыштырды.

* * *

Өткөн жылда область 75167 мун салковойдын улуска керектү товарлар эделе, планды 102 процентке бүдүрди. Онын алдында жылга көрө, андый товарларды эдип чыгарары 1,5 процентке астады.

* * *

1987 жылда, 1986 жылга көрө, аш өскүрип жуунадар план 113 процентке, картошко — 118, маала ажы — 115, силостойтон культуралар — 97, жаңыс жылдык ла көп жыл өзөр өлөндөрдү өскүрип жуунадар план 107 процентке бүткен. Кажы ла гектардан 13,1 центнерден аш өскүрип алган.

* * *

Орто тооло бир уйдан эн ле көп сүтти Майма (2540 кг.) ла Шебалин (2060 кг.) райондордын хозяйстволорында саап алдылар. Кажы ла уйдан орто тооло эн ле көп сүтти Майма райондо «Чуйское» ОПХ-да — 3320 килограммнан саан алган. Шебалин, Ондой ло Кош-Агаш райондордо койдын продуктивносты 2 процентке көптөгөн. Көксуу-Оозы райондо койдын продуктивносты — 2, Улаган райондо — 10 процентке жабызады. Эчкинин ноокызын тарап алары Кош-Агаш райондо онын алдындагы жылдын кеминде артып, өскө райондордо ончозында жабызады. Каан-Оозы районнын хозяйстволоры өткөн жылда ноокыны, 1986 жылга көрө, 28 процентке ас тарады.

* * *

1987 жылда государственного эт табыштырары, 1986 жылга көрө, 106 процент болды, сүт — 107, түк — 107, ноокы 142 процент болды. Государственного 32560 тонн эт (тирү бескизиле), 45585 тонн сүт, 16053 центнер түк, ол тоодо 1414 центнер эчкинин ноокызы табыштырылды.

* * *

Областьта 12 хозяйство: «Кызыл Мааны», «Искра», «Путь Ленина» колхозтор, Чойдогы, Эликманардагы, Барагаштагы, Жолодогы, Ийиндеги, Купчегендеги, Алтыгы Оймондогы, Карагайдагы, «Советский Алтай» совхозтор этке мал табыштырар жылдык планы бүдүрбедилер.

* * *

Областын аш-курсака эдер промышленноз колбаса эдер жылдык планы 131 процентке, саржу — 115, сыр — 107, каш эдер планы 101 процентке бүдүрди.

* * *

1987 жылда журт хозяйстводо 3376 тын уй, 10800 тын кой турар кажаандар тудулган. 1736 гектар жер сугарылган, 388 гектар жер кургадылган, 34 мунг гектар одорлордо сугаттар жазалган.

* * *

1988 жыл башталарда 155 автобус улус тартты. 1987 жылдын туркунына 20803,2 мунг кижиге тарткан, эмесе 1986 жылдагызынан 6,3 процентке коп. Улус тартар план 120,5 процентке бүткен, 196 мунг салковой кирелте алган. Кош тартар планы 125 процентке бүдүргөн.

* * *

Связьтын предприятиелери кирелте алар планы 105,1 процентке бүдүргөн. Андый да болзо, улуска телефондор тургузар план бүтпеди.

* * *

Капитальный строительстводо подрядный иштердинг жылдык планы 93 процентке бүткен. Текши иштердинг кеми 19 процентке көптөгөн. Иштинг арбыны алты процентке өскөн.

* * *

Промышленностьто ишмекчилердинг ле служащийлердинг ай сайын иштеп алып турган акча-жалы, 1986 жылда 213 салковой болгон болзо, 1987 жылда 219 салковой, строительстводо 255 салковой болды. Колхозчынын 1987 жылда бир күнде ижи учун төлөп турганы жети салковой болды. Государственный ла кооперативный саду 216,5 миллион салковой болды эмесе 1985 жыл-

дагызынан эки процентке өсти. Садунын планын область, анайда ок бир де район бүдүрүп болбоды.

* * *

Областынгу улузына строительствого керектү материалдар ас садылат. Кирпич эдер жылдык план жүк ле 56 процентке, черет өртөөри 67 процентке бүткен.

* * *

1987 жылда 2856 бала үренер жангы школдор (Горно-Алтайск городто, Маймада, Турачак райондо Озеро-Куреево журтта, Кан-Оозы райондо Көзүл ле Мөндүр-Соккон журттарда, Ондой райондо Алтыгы-Талду журтта) тудулды. 1987—1988 үредүлү жылдарда текши үредүлү школдордо 33,8 мун үренчик үренип туру.

* * *

Областыта культурно-жартамал ишти 258 клуб ла культуранын туралары, 159 библиотека өткүрүп турулар, 240 киноустановка, драмтеатр, КЭБ, музей бар.

* * *

Туулу Алтайда бүгүн 553 врач иштейт. Кажы ла 10 мун кижиге 31 врач, больницаларда 153 орын келижет.

Областынгу статуправлениези

ХОЗРАСЧЕТКО КЕРЕКТҮ ЛИТЕРАТУРА

КПСС-тинг Төс Комитедининг Пленумынын материалдары. 1987 жылда 25—26 июньда. М., Политиздат, 1987 ж., 112 стр.

Экономиканы башкараарын чек өскөртө төзөөри керегинде документтердин жуунтызы. М., Политиздат, 1987 ж., 255 стр.

Хозрасчетко, мал өскүрер ишти тыгыдарына — партийный аяру: КПСС-тинг Төс Комитединде өткөн семинар-жуун. («Правда», 1988 ж., 1 февральда.)

«Журтхозяйственный производство хозяйствайственный расчетты ла ишти төзөөринде жаңы эп-сүмени тузаланары жаынанг партиянын Алтайский крайкомынын өткүрип турган төзөмөл ижи керегинде» КПСС-тинг Төс Комитедининг жөби аайынча колхозторды ла совхозторды бүткүл хозяйствайственный расчетло иштеерине, бойын акчала бойы жеткилдеерине ле иш учун текши кирелтеден төлөөрине көчүрери жаынанг бистинг областьтын агропромышленный комитедининг ижи керегинде КПСС-тинг Горно-Алтайский обкомынын бюрозынын членине кандидат, облисполкомнын председателинин баштапкы заместители, АПК-нын председатели нөк. В. И. Петровтынг отчеды. («Звезда Алтая», 1988 ж., 28 январь).

А б а л к и н Л. И. Түргендедип барар ууламжыла. М., Политиздат, 1986 ж., 216 стр.

М и л ю к о в А. И. Башкартуны жарандыраары: ченелтелерден баштайла — элбек практикага. М., Политиздат, 1985 ж., 95 стр.

П о п о в Г. Х. Экономиканы башкараарына — экономический эп-аргалар. М., Экономика, 1985 ж., 81 стр.

АПК-нын бастыра бөлүктеринде — бүткүл хозрасчетты, коллективтинг подрядын таркадар. Крайда өткөн семинар-конференциянын материалдары. Барнаул. Алтайда кингелер чыгарар издательство, 1986 ж.

П р о с т я к о в М. Хозяйственный механизм: жагырта төзөштинг төс ууламжылары. М., Экономика, 1986 ж.

Производствонун бастыра бөлүктеринде хозяйствайственный расчетты тыгыдары. Промышленностьто производствонунг экономиказы, оны төзөөри ле башкараары. М., «Мысль» издательство, 1987 ж.

Баалар төзөлөр иш ле хозяйственный расчет. Баа — экономиканы башкаратан эп-арга. М., Билгирлер, 160 стр.

Хозяйственный расчет — социалистический производны башкаратан эп-арга болгоны. Социалистический экономиканы башкараны. М., «Московский рабочий», 1986 ж., 673 стр.

Хозрасчет ло производство төс бөлүктөрдү экономический жилбиркедетен система. Социалистический хозяйствону төзөп башкаратан эп-сүмө ле эп-аргалар. М., Экономика, 327 стр.

А х м е д у е в А. Бүткүл хозяйственный расчеттын төс учурлу сурактары. «Вопросы экономики», 1987 ж., 7 №.

Б о г д а н о в В. Волжский автозавод бүткүл хозрасчетто (хозяйствону төзөп башкараны жаңы айалгада иштеп турганы). «Агитатор», 1988 ж.

Г о л о в а ч е в В. Бар аргалар тузаланылбайт (Экономический реформа: хозрасчеттын алтамдары). «Алтайская правда», 1988 ж., 5 январь.

Государствонун планы ла хозяйственный расчет. «Экономическая газета», 1987 ж., 14 №.

Е м е л ь я н о в А. К. Колхозтордо ло совхозтордо бүткүл хозрасчетко көчөри. «Агитатор», 1988 ж., 3 №.

Украинанын колхозторы ла совхозторы хозяйстволор ортодо подрядты тузаланып турганы. «Экономическая газета», 1986 ж., 5 №.

Бүткүл хозрасчетко, АПХ-нын экономиказы: хозяйствону төзөп башкаратан механизм.

Өмөложип турганында курч сурактар (предприятиелердин ле городтын ортодо хозрасчетный колбуларды тыгыдар сурактар аайынча өткөн туштажу). «Экономическая газета», 1987 ж., 50 №.

П о п о в Ф. Бүткүл хозрасчетты таркадар, шалырт ишле, кичеенбейтениле тартыжар. «Партийная жизнь», 1987 ж., 3 №.

Р а д а е в В. Хозрасчет ло бойын акчала бойы жеткилдеери. «Политическое самообразование», 1988 ж., 2 №.

Алдынан бойы башкарынары — каруулу болотонны. «Экономическая газета», 1987 ж., 41 №.

Хозрасчет: бастыра текши астамду болоры (Благовещенскте сүттен курсак эдер комбинаттын ижинин ченемелинен). «Алтайдын агитаторы», 1987 ж., 14 №.

Хозрасчет ло предприятиенин акча-жөөжөзи («Экономическая газетанын» редакциясында өткөн жууннан). «Экономическая газета», 1988 ж., 1 №.

БИСТИНҢ НАЈЫЛАРЫСТА

1. Социализмнинг ороондоры — бешјылдыктын экинчи жылында

Социалистический најылыктын көп нургуны государство-лордо 1987 жыл экономиканы тынгыдарына, хозяйствоны төзөп башкарарын жаңырта төзөөрине, демократияны элбедерине ле теренжидерине ууланган эрчимдү иште өтти. Социализмнинг карындаштык ороондорында коммунисттердин, бастыра ишкү-чиле жаткандардын сагыш-шүүлтези бирлик ле түңей: экономический ле политический система турумкай өзүмдү болгоны-ла, демократия ла культура, улустын жадын-жүрүми жаранын турганыла социализм капитализмнен артыкту болгонын көр-гүзөр учурлу.

Ончо немени түрген жаңыртарга, жарандырып аларга тазы-лынан ала өскөртө төзөөргө жеңил эмес. Оны ончо улус жакшы билип жат. Ой, үредү, ченемел жууп алар, эрчимдү ле турумкай иштенер керек.

Социализмнинг ороондоры бойлорында уур-күчтер бар, телекейдеги саду жарамыкту эмес те болгон болзо, бу өдүп жаткан бешјылдыктын экинчи жылында бойынын экономиказын өскү-рип тынгыдарында ичкери көндүктилер. Телекейлик социалис-тический системанын экономиказынын Институды чотогоныла болзо, Экономикада бой-бойына болужар Советке кирип турган ороондордын текши национальный кирелтези 3 процентке, про-мышленный производство 3,7 процентке өскөн. Бу көргүзүлөр бешјылдыктын баштапкы жылдагызынан жабыс. 1986 жылда СЭВ-тинг государстволорында текши национальный кирелте, онын алдындагы жылдагызынан 4,2 процентке, промышлен-ностьтын текши продукциязы 4,7 процентке өскөн.

Жаңы жыл башталар алдында најылык ороондордо башка-раачы марксистско-ленинский партиялардын Төс Комитеттери-нин пленумдары ла албаты жаңынын эн бийик органдарынын сессиялары өткөн. Олордо бешјылдыктын экинчи жылынын итогторы көрүлген, эдилген иштерди шүүп көрөлө, жаңы зада-чалар тургузылган, быјылгы жылда эдетен керектер темдек-телген.

Бу жуундардын аңылу башказы неде дезе, олордо једип алган једимдерди, јастыралардын, једикпестердин шылтакта-рын критически шүүп көргөн. Өткөн жылда болгон јастыралар-

ды түзедетен, једикпес-тутактарды түрген јоголтотон чоком иш темдектелген.

Карындаштык государстволордын ишкүчиле јаткандары бойларынын 1988 жылга албатыхозяйственный пландарын ла бюджеттерин ичбойындагы жүрүмди јаңыртарыла, өскөртө тө- зөөриле, СЭВ ажыра өмөлөжөрин теренжидип элбедер комп- лексный программаны бүдүрери ле колбоштырып турганы аја- рулу.

* * *

Социализмнинг башка-башка ороондоры өткөн жылды кан- дый чоком једимдер ле божоттылар?

ГДР-дин национальный кирелтези 1987 жылда 4 процентке, промышленностьтын продукциязын эдип чыгарары 3,7 про- центке көптөгөн, иштин арбыны 6,6 процентке өскөн. 1986 жыл- да дезе, бу республикада национальный кирелте, онын алдын- дагы жылга көрө, 4,3 процентке, промышленностьтын продук- циязын эдип чыгарары 4 процентке көптөгөн, иштин арбыны 4 процентке өскөн болгон.

Өткөн жылда ГДР-де күннинг аайы јурт хозяйствого тын жарамыкту эмес болгон деп айдыжат. Је јурт хозяйствонин ишчилери ГДР-дин бастыра историязында качан да болбогон бийик түжүм — кажы ла гектардан орто тооло 45,9 центнер- ден мажакту аш өскүреле, јуунадып алдылар.

Ол ок өйдө улустын јадын-јүрүминин кеми токтоду јоктон бийиктеп келди. Өткөн жылдын туркунына 214 мун јаңы квар- тираны тудуп бүдүрген ле јаңырта јазаган. Сегизенинчи жыл- дарда дезе, 1400 мун квартираны ишкүчиле јаткандар алган. Анайда 4,3 миллион киж (ГДР-де јуртаган улустын төртин- чи үлүзи) бойынын јуртап јадар айалгазын јарандырып алды.

1987 жылда ГДР бойынын материально-технический арга- чыдалын тындып көптөткөн дө болзо, кижиден камааны јок кезик керектер экономический ишке буудак эткенин респу- бликанын Министрлер Совединин Председатели Вилли Штоф Албаты палатанын јуунында айтты. Өткөн жылда кыш сүреен узак бололо, үзеери 4,6 миллиард марка акча чыгымдаарын керексиди.

Телекейлик садуда болуп турган кубулталар, анчада ла нефтьтен јазаган продукталарга, өскө дө эдимдерге баа јабы- заганы ГДР-дин экономиказынын өзүмине коомой салтарын јетирди. Оныла коштой иште көп једикпестер улустын коомой ижинен улам болгонын Вилли Штоф темдектей ле, биске план- дайтан ла планда темдектелгенин бүдүрер иште дисципли- наны тындыдар, једимдерге болорзынатанын токтодор керек деп айтты.

* * *

Болгария экономиканын өзүмин өскөртө тззп, общество-нын бастыра жүрүминде жаан жагыртулар ла кубулталар эдип, жакшы једимдерге једин алды. БКП-нин XIII съездинин кий-нинде өткөн эки жылдын туркунына национальный кирелте 11 процентке, промышленностьтын продукциязы 8,5 процент-ке өсти. Социальный политиканы жүрүмде өткүрип, жакшы једимдерге једип алган. Ишкүчиле јаткандардын жадын-јүрүми јаранган.

Былыр јайгыда Болгарияда күннин аайы јурт хозяйство-го јарамыкту эмес болгонынан улам 2,9 миллион тонн ашты, 700 мун тонн сахарный свекланы, 750 мун тонн виноградты ла јиилектерди пландалганынан ас јуунаткан. Республиканы индустрия аргадады. Промышленность планы ажыра бүдүр-ген шылтуунда национальный кирелте 1987 жылда, 1986 жылга көрө, 5,1 процентке өсти.

Болгариянын эн ле көп садыжып турган орооны — СССР. 1987 жылда Болгариянын Албаты Республикасынын ла Совет Союзтын ортодо саду 13 миллиард салковойго шыдар болды. Ортоктожып јаба иштеп турган советско-болгарский предприя-тиелердин тоозы беженге шыдарлашты.

28—29 январьда Софияда Болгариянын коммунистический партиязынын национальный конференциязы иштеди. Анда 958 мун болгар коммунисттерден 3200 делегат, анайда ок Бол-гариянын земледельческий албаты Союзынын члендеринен, Ада-Төрөл фронтон, партийный эместерден 470 айылчы ту-рушты. Анайдарда, болгар коммунисттердин конференциязы республиканын бастыра албатызынын јууны болуп јат.

Конференция өткөн жылдагы иштин итогторын шүүжеле, БКП-нин XIV съездине јетире арткан өйдө партиянын ла орооннын бастыра жүрүминде жагыртулар эдетен задачаларды темдектеди.

* * *

Венгриянын албаты-хозяйствозынын 1987 жылдагы өзүми, 1985—1986 жылдарга көрө, чик јок бийик болгонын ВНР-дин Министрлеринин Совединин январь айдын учында өткөн јууны темдектеди.

Өткөн жылда республиканын промышленнозы планы ажы-ра бүдүрди. Национальный кирелте 1,5—2 процентке өскөн. Госбюджетте дефицит (чыгым кирелтеден көптөп турганы) ја-бызады. Ол ок өйдө производствоны астамду эдип алатан иш жылбай туру деп, Венгриянын башкараачылары шүүп турулар. Күйгектен улам аштын түжүми жабыс болды.

Эмди Венгриянын Албаты Республикасында экономиканын

өзүминде боло берген једикпес-тутактарды түрген јоголтоло, социально-экономический өзүмди түргендедер программаны бүдүрер элбек иштер башталды.

* * *

Јаңы јыл башталар алдында Бухарестте Румыниянын Коммунистический партиязынын Национальный конференциязы өткөн. Конференция республиканын экономиказы бүгүнгү күнде өзүп турганын ончо јанынан тереңжиде шүүп көрөлө, јаан једимдер барын темдектеген. Промышленностьтын продукциязын кажы ла кижѝ бажына эдип турганын алза, Румыния орто өзүмдү ороондордын кемине једип алган. Промышленностьтын јаан учурлу кезик бөлүктѝрининг өзүми — керек де-зе тын өзүмдү дегедий ороондордын кемине тендешти.

Бу өдүп јаткан бешјылдыктын өткөн эки јылынын турку-нына республикада товарный продукциянын кеми 10 процент-ке, јурт хозјайстводо продукция эдип алып турганы 20 про-центке көптөгөн. Иштин арбыны токтоду јок өзөт. Националь-ный кирелте кажы ла јыл сайын көптөп туру.

Је оныла коштой румын коммунисттердинг конференциязы орооннын эмдиги өйдөги социально-экономический өзүминде тын уур-күчтер ле јаан једикпес-тутактар барын темдектеди. Румыниянын компартиязынын Төс Комитеди ле республика-нын башкарузы энергетический, нефтяной ло темир кайылар промышленностьтын ижин јарандыраарын баштадылар.

Республиканын албаты-калыгын аш-курсактын товарлары-ла, анчада ла малдан алган продукталарла толо јеткилдеери јанынан көп керектер эдерге келижип јат.

* * *

Хозјайственный керектерди тазылынан ала өскөртө төзө-ри, производстводо колбуларды јарандыраары, јартамал-поли-тический ишти јангырта төзөөри јанынан элбек программаны Чехословакиянын коммунисттери тургузып алдылар.

Чехословакиянын Коммунистический партиязынын Төс Комитединин Президиумы бу өдүп јаткан бешјылдыкта эдил-ген ишти, једип алган једимдерди шүүп көрөлө, ого болсрзы-нарга јарабас, республиканын өзүмин ичкери көндүктирерге ишти тыгыдары керектү деп темдектеди.

1986 јылда Чехословакиянын национальный кирелтези, анайда ок промышленностьтын продукциязын эдип чыгарганы 3,2 процентке көптөгөн. Бешјылдыктын экинчи јылында јаңы једимдерге једип алган. Је андый да болзо, экономиканы ты-гыда өскүрер јолго тургузып болбогон, албаты-хозјайствонинг бөлүктѝрининг өзүминде өрөлү-төмөндү болгоны артканча,

Андый да болзо, онын алдындагы бешжылдыкка көрө, экономиканын өзүминде једимдер бар. Национальный кирелте өскөн. Онын шылтуунда 1987 жылдын социальный программазында темдектелген иштер бүткен. Улус керексип турганын јеткилдеери 2 процентке, общественный производствоны јеткилдеп турганы 4 процентке көптөгөн.

Јурт хозјайстводо керектер јакшы. Ороон аш-курсактын продукталарыла јакшы јеткилделет. Республикада улус эттен, сүттен јазаган курсақты, јымыртканы јип турганы көптөди, ол ок өйдө картошканы, кулурдан быжырган продукталарды курсактанары астап туру.

Орооннын экономиказынын өзүмин бүткүлинче алза, улустан камаанду ла улустан камааны јок шылтактардан улам уур-күчтер ле једикпес-тутактар, керек дезе, јастыралар барын Чехословакиянын газеттери бичип турулар. Эмди Чехословакиянын коммунисттери ле бастыра ишкүчиле јаткандары пландалган јакылталарды темдектелген өйинде бүдүрерине, продукциянын чыңдыйын јарандырарына, иштин ле пландаштын дисциплиназын тыңыдарына, науканын ла техниканын аңгы једимдерин производстводо түрген тuzаланганы ажыра орооннын национальный кирелтезин бийиктедерине јаан ајару эдиң турулар.

* * *

Польшада госуларствонын колында промышленность өткөн жылда эдиң чыгарган продукция, онын алдындагы жылдагызына көрө, 3 проценттен ажыра көптөди. Машиналар эдер промышленностьто продукция эдери — 8 процентке, электротехникада ла электроникада 8,6 процентке көптөгөн.

Крестьяндар көп культуралардын бийик түжүмин өскүрип јуунаттылар. Польшанын тоолор алар төс управлениезинин јетиргениле болзо, ороондо 1987 жылда 26,1 миллион тонн аш өскүреле, јуунадып алган. Ол эн ле бийик түжүмдү 1986 жылдагызынан 0,4 процентке көп.

Империализмнин каршулу кылыктарынан улам Польшада политический кызалаң боло берген сегизенинчи жылдардын баштапкы жарымында ПНР-дин ле күнбадыштагы капиталистический ороондордын ортодо јоголо берген колбулар калганы жылдарда ойто орныгып баштады. Анайда өткөн жылда Польшанын капиталистический госуларстволорло садузы 1,1 миллиард доллар болды.

Је бу орооннын тыш јанындагы садуда долларла чотолып турган төлүзн база үзеери 12 процентке өсти. Польшанын ака-јөөжө башкарып турган ишчилери республиканын тыш јанындагы садуда төлүлер өзүп турганын 1991 жылга јетире токтодып алала, оноң табынча астадып баштаар арга бар деп ай-

дыжат. Польшада инфляциянын (акчанын баазы жабызап турганынын) кеми өткөн жылда 26—27 процент болгон. Быыл там бийиктеер деп, национальный банктын правлениезинин председатели айдат.

Польшадагы најыларыс СССР-ле, өскө дө социалистический ороондорло өмөлөжөри тынгырына иженип турулар. Эмдиги өйдө СССР-дин ле Польшанын предприятелери ле организациялары, ведомстволоры ла министерстволоры көнү колбуларлу боло берди. Бүгүнгү күнде эки ороондо ортоктожып иштеп турган 300 предприятие ле учреждение бар, ол тоодо машиналар эдеринде, энергетикада, агропромдо 200 предприятие, научный шинжү өткүрөөчи 100 организация ортоктожот.

2. КНР-деги жаңыртулардын баштапкы жедимдери

Китайдын Албаты Республикасында 1979 жылдан ала жаан кубулталар, жаңыртулар болуп жат. Китайдын Коммунистический партиясынын былтыр күскиде өткөн XIII съезди эдилген иштердин итогторын шүүп көрөлө, социальный керектер тын жаранып баштаганын темдектеген. Партийный съезд кыдат ишкүчиле жаткандардын жадын-жүрүмнин кемин там бийиктеди барар задача тургусты.

Орооннын социально-экономический өзүмин түргендедери, жаан жаңыртулар ла кубулталар эдери жаанын Компартия өткүрип турган политиканы ишкүчиле жаткан калык жарадып ла жөмөп турганын газеттер бичигилейт.

50-чи жылдарда, Кытайда албатынын жаңы турган соңында, озогыдан арткан түрөңи жүрүмди жоголторы жаанын көп керектер эдилген. Оноң бирме жылдын туркунына КНР-де социализмди төзөп бүдүрер иш бузулган. Оноң улам ишкүчиле жаткандардын жадын-жүрүми коомойтыган. 1959 жылдан ала 1977 жылга жетире жаан городтордо иштеп алып турган акча-жал 27 процентке жабызаган. Жүстер миллион тоолу крестьяндар сүреен күч айалгада боло берген.

* * *

Калганчы он жылда керектер өскөлөнди. Реформа өткүрөтөн политиканын амадуларынын бирүзи — албаты-калыктын жадын-жүрүмин жарандылары болды.

2000-чы жылга национальный кирелтени жылына кижини бажына 800—1000 долларга жетиреле (эмди оноң үч катап бодолду ас), «бир эмеш аргалу» общество төзөөр задача тургузылган. Бу уур задачаны бир миллиард кижилү, экономикасында көп жедикпес-тутактар жуулган сүреен жаан государстводо бүдүрөтени жеңил эмес. Онын да учун баштапкы жедимдер аңылу учур алынат,

1979 жылдан ала 1986 жылга жетире кыдат крестьяндардын кирелтези үч катап көптөди. Городтордо журтаган улустын кирелтези бу жылдарда 2,5 процентке көптөгөн. Чын, баалар база өсти. Темдектезе, 1986 жылда баалар алты процентке, ол тоодо аш-курсактын баалары 1,4 процентке, 1987 жылда 7 процентке бийиктеген. Баалар анчада ла 1985 жылда тын өскөн. Ол жыл городтордо садуда этке, жымырткага, маала ажына ла өскө дө кезик аш-курсакка госуларствонун бааларынын ордына жайым баалар тургузылган. Анайда баалар бийиктей берерде, городтогы улус ишјалына көп эмес кожулта алган.

Баалар бийиктей де берерде, ишкүчиле јаткандардын быжу кирелтези калганчы тогус жылдын туркунына эки катап көптөгөн.

Китайда садудагы баалардын системазын өскөртөтөни — тегин неме эмес. Ол јанынан эдилген баштапкы иш рынокто товарларды көптөтти, закупочный баалар розничный баалардан бийик болгонун госуларство төлөп турганы астады. Темдектезе, 1985 ле 1986 жылдарда городтордо маала ажын садарда госуларство жылайтып турганы беш миллиард юаньга ас-таган.

Андый да болзо, баалар өскөни көп ишмекчилердин ле служащийлердин јадын-јүрүминин кемин тын јабызатканын Китайдын газеттери темдектеп турулар. Баалардын системазын өскөртөр ишти башкару удурумга токтодоло, бир кеминде артырарга кичеенет. Бааларды өнөтийин бийиктедип турганыла, спекуляцияла тын тартыжу башталды. Бу керекте эл-јон эрчимдү туружат.

Профсоюзтардын јөмөлтөзиле ороондо бааларды шиндейтен мундар тоолу организациялар төзөлөлө, иштеп турулар. Сторго озочыл ишмекчилер ле служащийлер акту бойынын күүниле бириккен. Олор калганчы үч жылда бааларды бускан 4 миллион учурал табала, садып алаачыларга эки јарым миллион юаньды јандыраp арга берген.

* * *

Улус акчалана бергенинег улам рынокто саду тынгыган. КНР-дин деремнелеринде биленин, өмөликтин подрядыла иштеп баштаганы ла јурт хозјайстводо арбынду иштеерине јилбиркедер өскө дө эп-аргаларды тузаланганы аш-курсактын товарларын көптөткөн.

1979 жылдан ала 1985 жылга жетире ашты, этти, сахарды садары эки катап, өзүмнин сарјузын садары төрт катап көптөгөн.

80-чи жылдарда јеңил промышленностьтын өзүмин түргендедер иштер башталган. Улус узак тузаланар товарларды эдерин уур индустриянын, коруланар промышленностьтын пред-

прияттиелери көптөдө эдип баштаган. Бу иште өскө ороондордон келген акча-жөөжөни тузаланып жат.

Бастыра бу иштердин шылтуунда 1986 жылда өңдү телевизор эдип чыгарары, 1980 жылдагызына көрө, 130 катап, холодильниктер эдери — 46 катап, кийим жунар машиналар эдери 37 катап көптөгөн. 70-чи жылдарда кыдат калык билбейтен бу агрегаттар бүгүн городто журтаган көп билелерде бар, крестьяндардын билелеринде учурайт.

Башкару кезик электроприборлорды көптөдөрдин токтодоло, олордын чынгдыйы жанынан иштеер жөп жаратты. Бу товарлардын баазы бийик, учураган ла биле садып алар аргазы жок. Кыдат улус садуда баалу ла чүми жаан бытовой техника көптөгөниле кожо күнүн сайын керектү баазы жеңил, чүми жок эдимдер жоголо бергенине комыдап турулар. Андый эдимдер эмди тургуза КНР-де Япониядан садып алган лицензияларла эдип турган магнитофондордон чик жок көп керек.

Аш-курсактын ла промышленностьтын товарлары садуда көптөй берген, баалар өскөртилген шылтуунда 44 бүдүм товарларды карточкала садарын токтоткон. Же кезик жерлерде ол ээжини бузала, көп товарларды база ла катап карточкаларла талонло садып турулар. Бу жуукта Пекинде ле өскө дө жаан городтордо чочконун эдин талонло сада бердилер.

Айыл ичинде, хозяйстводо узак өйгө тузаланатан товарлар эмди садылбай барды. Улус олорды баалу дейле албай жат. Экономикада айалга уур бойынча артып жат. Китайда крестьяндар, анчада ла биленин подрядыла иштеп турган улус эки-үч жылдын туркунына көп акча жууйла садып алган телевизорды электричество жок болгонынан улам тузаланбай жадылар. Ороондо электроэнергияны иштеп алары бийик тебүлерле өзүп жат. Темдектезе, 1986 жылда 8,5 процентке көптөгөн. Андый да болзо, жедишпей туру.

* * *

Калганчы жылдарда Китайда улус журтаар туралар тударына ажару тыгыды. Ороондо, анчада ла журт жерлерде көп тудуп жадылар. Бастыра Китайда крестьяндардын билелери подрядла көп акча иштеп алала, жаңы тураларга киргилейт. Олордын жаңы тураларында чүм жок — жабынчылу төрт стене, өскө не де жок. Андый да туралу болуп алганы азыйдагы той балкаштан эдип алган жапаштардан чик жок артык.

Же журт жерде көп туралар тудуп турганында бойынын жедикпези бар. Крестьяндар биленин подрядыла иштейле, кымакайлап жууп алган бастыра акчазын турага чыгымдаарда, ишти жарандыраарына, удобрениеге, механизмдер садып аларына артапай жат. Ого үзеери жаңы туралар тударга түжүм беретен тегинде ас жер там астайт.

Калганчы жылдарда экономиканы жаңырта төзөйлө, једип алган баштапкы једимдердин бирүзи — улусты ишле јеткилдеер задачаны бүдүрип баштаганы. Өткөн 9 жылдын туркунына 70 миллион кижини јаантайын иштенер јерле јеткилдеген. Улуска иш беретен јаан аргалардын бирүзи — улус тангынан эмезе јаан эмес өмөликке биригип иштенерине јол бергени. Бүгүн садуда ла бытовой јеткилдеште 20 миллион кижини андый эп-аргала иштейт.

Је ишкүчиле јаткандардын јадын-јүрүмин тазылынан ала јарандыратаны — көп, көп жылдардын туркунына бүдүретен задача деп, Китайда шүүп турулар. Эмди тургуза КНР-де 100 миллион кижини бойын курсакла толо јеткилдеер аргазы јок, олардын жылына кирелтези 120 юаньнан ашпай јат. Андый да болзо, ороондо өдүп турган жаңыртулар ишкүчиле јаткандардын јадын-јүрүмин јарандыраарына эл-јоннын элбек калыгы иженип туру деп, «Женьминь Жибао» газет бичийт.

Н. ТОДОШЕВ.

КУРД УКТУ УЛУСКА ЖАЙЫМ БОЛОР БО?

Төс печатта курд албатынын салымы керегинде сурактар каа-жаада курчып, курдтардын национальный тагынан автономиялу болоры ла социальный керектерди аайлажары учун тартыжузын керелеген жетирүүлөр жарлалып туру. Иран ла Ирак ортодо өдүп турган жуу-чак курдтардын керектерин там ла уурладат. Курдтар дегени кемдер, курдтардын керектери деп сурактын төс учуры неде?

Курдтар элбек географический райондо — Жуук Күнчыгыштагы төрт орооннын — Турциянын, Ирактын, Ираннын ла Сириянын жерлеринин бириккен гранинда жаткан Курдистанда журтап жадылар. Онын жери Күнбадыштан күнчыгыш жаар, бодоштыра айтса, 1 мунг км-ге, түндүктөн түштүк жаар — 300—500 км-ге чөйилип барган. Онын жеринин текши кеми Англия ла ФРГ-ны жаба алза эки катап элбек. Ажындыра бодоштырганыла, эмдиги өйдө телекейде 20 млн. шыдар курдтар журтайт. Олордын 85 проценти Курдистанда журтап жат, бу тоонун 47 проценти Турцияга, 31 процент — Иранга, 16 процентке шыдары Иракка, 3,5 процент Сирияга келижет, 2,5 процент кирези өскө ороондордо журтагылап жат. Бу темдектелген Жуук Күнчыгыштагы төрт орооннын кажызында ла курдтардын тоозы, өскө ук албатыларга көрө, эн ле болуп туру. Көп эмес курдтар СССР-де журтап жадылар.

Мүргүүл жанынан алар болзо, курдтардын көп сабазы мусульман-сунниттер, төрттин бир үлүзине жуугы — ииттер, 200 мунга шыдар аңылу мүргүүл — езидизмди жандап жадылар. Бу жандаш исламнын чүм-чүмдемелиле коштой, Жуук Күнчыгыштагы жеринде журтагандардын жандаган жанжыгуларын алынган.

Социально-экономический ле культурный өзүминин кеми жабыс болгон бастыра курд райондордо озогыдан арткан, угыла, үйезиле журтаган өйдөг улалып келген кылык-жандар ичкери өзүмнин шылтузында жоголып та турза, же эм тура артканча.

Курдтар бастыра бойынын өдүп келген жебрен историязынын туркунына национальный праволоры, олордын журтаган государстволорында тагынан автономиялу болоры учун жаантайын тартыжып келгендер. Россияда Октябрьдын жөнүзи ле империализмнин телекейлик системазынын жайрадылганы курдтардын

национальный орныктыру учун ижемјизин көйлөдип чыккан. Курдтардын бүгүңги күнде өткүрүп турган тартыжузын онын учуры ла туружып јаткан ийде-күчтердин аайыла алза, национально-демократический ууламјылу деп айткадый.

Иранда бу кыймыгуны туку экинчи телекейлик јуунын учында төзөлгөн Курдистанның Демократический партиязы (ДПК) башкарган. Онын соңында андый ок партиялар Иракта ла Турцияда төзөлгөндөр. Иракта ДПК ичкери өзүмдү ле демократический өскө партияларла кожо 1958 јылда Англиянын албаныла тургузылган Нури Саидтин реакционный ээјизин антарар тартыжуда турушкан.

60-чы ла 70-чи јылдардын башталгазында Ирандагы ла Ирактагы Курдистан национальный блааш-тартыштардын төс јери, а курдтардын бирлик күүнле јараткан башкараачызы, Ирактагы ДПК-нын бажында Мустафа Барзани (1979 јылда јада калган) боло берген.

Иракта корольдын јангына удурлажа тартыжу өткөн өйлөрдин бирүзинде курдтардын отрядтарына 40-чи јылдардын ортозында Иран јаар тескерлеп качарга келишкен. Олор Иранның јериле адыжып туруп өдөлө, Советтер орооннын грандарына чыгып, мында туттурткандар. Учында олордын бир канча мундары СССР-дин курдтар јуртаган јерлерине таркадылган. Корольдын јангын антарган соңында курдтардын бу бөлүктери Ирак јаар бурылып јанар аргалу болгондор.

Курдтардын тартыжузы јенүлү де, шорлу да болуп туратан. Анайда, экинчи телекейлик јуу божогон кийнинде јаан удабай, Ирандагы Курдистанда, курдтардын историязында баштапкы катап кыска өйгө Мехабад городто төс јерлү курд республика јарлалган. Је 1946 јылдын учында шахтын черүлери бу райондо олјого алала, республиканы тоскырып салган.

Иракта курдтардын түймеендү кыймыгузы 60-чы јылдардын башталгазында эн ле тың элбеген. Ол түймеен-тартыжу 1968 јылда Багдадта баасисттердин башкартузы туруп, некелтеге удур бир канча јенгилтелер берген соңында токтогон. 1974 јылдын мартында јарадылган закон курдтарга Ирак Республиканың јеринин ичинде автономия төзөөр јан берген, је бу јөп курдтардын ончо некелтелерин јеткилдеп болбой турган. Шак ла мынанг улам Иракта блааш-тартыштар катап ла көйлөгөн. Јаңдар курдтарды јангыс јерде көптөн јаттырбаска күјүренип, башка-башка јерлерге таркаткан.

Иранда јуртаган курдтар дезе шахты ширеезиненг антарган соңында Иранның ичинде тангынан бөлинип јадары тыңгыр деп бодогондор, је андый иженчизи Хомейнининг ээжилериле кожо кубал болуп јоголып калды. Иранның черүлери ле «революциянын коручылары» улай ла Иран-Ирактын грандарын кууй

јаткан курдтарга јуу-јепселдү табару эткилеп, истежү-базынышты токтотпой турулар. Исламнын ээжилери курдтардын түймееен-кыймыгузын туй базып болбогон. Је Ирандагы Курдистан партиянын (генеральный качызы Абдорахман Касемлу) ла «Кумелс» организациянын (башкараачызы Ибрагим Али-Заде) ортодо јөпсиинишпес-јарашпастар, удурлаштар јок болгон болзо, курдтардын једимдери эмдигизиненг артык болор эди. Бу организациялар шахты антарган согында Ирандагы Курдистаннын јайымдалган бир кезек јерлерин шигжүде тудуп јадылар. Олордын ортодо өөн-бөкөндөр кезикте јуу-јепселдү табаруларла божойт.

Курдтардын политический башкараачылары олор Ирактаг кандый да јөмөлтө алгылабай јат деп мойношсо до, је бир кезек болуш алгылайт деп айдыжат. Эмдиги өйдө Ирандагы курдтар ла башкарунын черүлери ортодо тын адыш-кырыш билдирбей барды.

Иран «курдтарла керектерди» Иракка удурлаштыра јууда тузаланарга ченежет. Шак андый амадуга бу јуукта Тегеранда башкарунын јөбиле Иракта курдтардын төс бөлүк түймееен көдүреечилериле өткүрилген туштажу учурлалган.

1986 јылда Ирактын черүлери курдтардын јүстеиг ажыра јурттарын тоскырып чачкан, мында јуртап јаткан ондор мунг эл-јон өскө јерлерге көчүрилген.

Ирактын удурлаштыра турган ийделерининг удурым командованиези деген атту биригү база да Тегераннын јөмөлтөзи јокко төзөлгөн эмес. Ого Курдистаннын Демократический партиязынын ла Курдистаннын Патриотический биригүзининг башкараачылары (Масуд Барзани ле Дж. Далабани), анайда ок «Ирак ислам революциянын» башкараачызы аятола Хаким киргендер. Олорды бириктирген сок јаңыс неме — Багдадтагы Башкаруны көрөр күүндери јок болгоны. Шак ла бу өйдө ирандардын болужыла Киркук ла Захо городтордо каршулу керектер, умзаныштар болгон. 1987 јылда Басра районнын түштүк таладагы ла түндүктеги грандарды јакалай јаткан кезик јерлерде Ираннын черүлери ичкерлеш эдерге ченешкен амаду Ирактын тылдарындагы курд түймеечилердинг болужына иженгениле колбулу болгон.

Ирактын јериндеги курд түймеечилердинг тын кылыктарын ла олоордын Ирактын эмдиги өйдөги башкарузына эдип турган јаан чочыдузын ајаруга албаска болбос. Шак ла олоордын Киркук ла Мосун городтордын ортозында јаткан, Иракка сүрекей тын учурлу нефтьтү райондорго эдип турган чочыдузы айдари јок јаан.

Шак ла онынг учун Ирак мундар тоолу курдтарды өскө јерлерге албанла көчүрип, јурттарын өртөп, «күйдүрип-јалдап»

койгон јер эдер деп албаданып турганы ол болгодый. Өскө ороондордын посолдорынын бирүзинин јетиргениле болзо, Курдистанда 3000 шыдар деремнелер чек јоголтылган.

Түймеечилердин тартыжуларынын шылтуунда Ирактын башкарузында Иранла јуулажып турган јерлерден 30 мунг кижилү ийде-күчтерин кайра алдыртарга келишкен.

Ирактын истежү, кырышту кылыктары Багдадта отургандарды бу ороондо јуртап јаткан 3,5 млн. курдтарды өскө көрүшле көрөрин некеп туру. Бу тоо ороондо јуртап јаткан албатынын беш үлүзинин бирүзи болуп јат.

Турцияны алар болзо, бу орооннын түштүк-күнчыгыш талазында сегис млн. јуук курдтар јуртап јадылар. Је олардо бойлорын курдтар деп аданар јан јок. Ненин учун дезе, олардын конституциязыла «Турецкий государство гражданство јанынан колбулу кажы ла кижитурк болуп јат».

Каа-јаа ла учуралда бастыра курдтар «туулардын турктары»деп адалат. Јаңдар школдордо, государственнй учреждениелерде, керек дезе, айыл-јуртта курдтар төрөл тилин үренерин, куучындажарын токтодып јадылар. Турциянын күнчыгыш райондорында 1978 жылдан ала военный айалга јарлалган.

Турциядагы курдтардын түймеп тургандардын төс шылтагы коркышту социально-экономический сондош. Түштүк-Күнчыгыштагы јурт эл-јоннын көп тоолузы јер тураларда јадып јат. Үредүчилер једишпестен улам 330 мунг бала школго јүрбей јат. 105 јуртта эмчилер јок, а өскө јурттарда дезе одус мунг кижиге јүк ле бир эмчи келижет. Јер ижинде јебрендеги эп-аргалар тузаланары артканча.

Бу ончозы түштүк-күнчыгыш райондордо айалганы уурладып, курдтардын национально-јайымданаачы тартыжузы тыныгырына салтарын јетирет. Онын тебүзи анчада ла 70-чи жылдардын учкары тынгыган. Шак ол өйдө, 1978 жылда, курдтардын ишмекчи партиязы (башкараачызы Абдулла Оджалан) төзөлгөн. Озо баштап ол курдтардын Ирактагы, Сириядагы, Ирандагы өскө биригүлериле, партияларыла, анайда ок Турциядагы сол јандай организацияларла кожо иштеген. Онын кийнинде, 1980 жылда военный айалга тургузыла берерде, бойынын ижин күнбадыш Европадагы бир кезек ороондорго көчүрген, ол өйлөрдө Турциянын бойында политический партияларды ла профсоюзтарды токтодып, тоскурып салгандар.

1982 жылдан ала КРП бойынын бөлүктерин Турцияда орныктырып баштаган. Бу ок жылда «Курдистаннын национально-јайымданаачы фронтын төзөөр Программанын» проегин јөптөлгөн, ол аайынча национальный јайым тартыжу өткүрилер учурлу болгон. КРП соңында партизанский тартыжу көдүрген. Јаңдар кезик өйлөрдө курдтардын отрядтарына удур-

лаштыра 60 мунга шыдар солдаттар тургускылайтан, је мынызы да јенүге экелбейтен. 1986 жылда турктардын черүзинен өлтүрткендери ле шыркалаткандары, курдтар јанынан корогондорынан көп болгон. 1987 жылда КРП-нын отрядтарынын тартыжулары элбедилген. Курдтардын јуучылдары өштүнин јуучыл постторына табаруларла коштой, улус јуртаган јерлерге табарулар эдерин тыгыткан. Öткөн жылдын июль айында Турциянын башкарузы күнчыгыш райондордо военный айалганы токтоткон. Сегис жылга улалып келген военный айалганы чрезвычайныйла солыйла, бу јерлер јаар үзеери черүлер ийгендер.

Совет Союзта, көп сабалай Кавказты эбиреде ле Орто Азиядагы райондордо, јуртап јаткан курдтардын айалгазы сырангай башка. Бисте эмдиги öйдө омордын тоозы 100 мунг кижиге јуук. История јанынан омордын бистинг јерде табылып келгени туку öткөн чакта Гюлюстанда (1813 ј.) ла Туркманчайда (1828 ј.) тургузылган јөптөжүлерле колбулу. Ол јөптөжүлер аайынча Персиянын јерлеринин кезиги Россияга көчкөн. Анда јаткан курдтар дезе Россиянын гражданствозына кирген. Совет Союзта јуртаган курдтар ончо јанынан материальный да, духовный да өзүмге — элбек аргалар алган.

Ф. МАРЫЧЕВ,
КПСС-тинг обкомынын лекторы.

НАТО ЯДЕРНЫЙ ЈУУ-ЈЕПСЕЛДЕРДИ АСТАДАР КУУНИ ЈОК

НАТО-нын штаб-квартиразында калганчы өйдө жоголтып жаткан орто ырада ла жуугына учатан ракеттердин ордына не-ле жепсенетени керегинде суракты шүүжип, жүзүн-башка план-дар, программалар тургускылайт. НАТО-нын Европадагы че-рүлөринин баш командующийи генерал Гэлвин Күнбадыш Ев-ропанын жараттарынын жуугында турган керептерди канатту ракеталарла жепсеер план тургусты.

Талайда жуулажар флотты тынгыдарына США-нын админи-страциязы сүреен көп акча чыгымдап турганын бастыра теле-кей билер. Быыл ферваль айда США-нын жуучыл флоты ядер-ный окторлу керептерле жепсенген онынчы крейсерди алды. Оны ээчиде 13 февральда атомный авианосец «Авраам Лин-кольн» — ол серияда бежинчи жуучыл кереп талай жаар бо-жодылды. Эдерине үч жарым миллиард доллар акча чыгымда-ган бу керепти жуучыл флот 1989 жылда алар. Керептин коман-дазында 6000 кижи. Ол ядерный жуу-јепселдерлү (бомбаларлу, ракеттерлү) 80 самолет тартып жүрер аргалу.

Жуучыл самолеттор тартып жүрер бу керепти эткени Амери-ка телекейди коркыдып, бийлеп отуратан программа жүрүмде бүдүп турганы деп, США-нын коруланарынын министри Р. Карлуччи авианосецти талайга божодордо айткан.

Анайда ок суу алдыла жүрер «Трайидент-2» деп танмалу бал-листический ядерный кемелер эдер иш көндүкти. Пентагон баллистический ракеталарла жепсенген суу алдыла жүрер жаңы керептер эдерин пландап алды. Андый керептер информация-ны космостон лазерный жазалдарла алып турар.

США-нын президенти Рональд Рейган ла КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горба-чев Вашингтондо туштажарда керептерде тургузылган баллис-тический ракеттерди бежен процентке астадатан стратегиче-ский ядерный жуу-јепселдердин тоозына кожор болуп жөптөжил алгандар.

Керептерде тургузылган алты жүс километрден ырада учар канатту ракеттерди США-нын администрациязы стратегиче-ский жуу-јепселдердин тоозына кожорго албаданып туру.

НАТО-нын штаб-квартиразы калганчы өйдө бойынын жуу-јепселдерин аstatпай, там көптөдөргө амадап, Варшавадагы

Договордын Организациязынын черүлеринде тактический ядерный жуу-јепсел көп, тегин жуу-јепселдерди, жуулажар техниказы тынг, черүзинин тоозы көп деген шүүлтелер таркаткылайт.

Чынынча алза, черүнин тоозыла Варшавадагы Договордын Организациязы НАТО-ны тынг артыктабай јат. Олордын ок чо-тогонула Варшавадагы Договордын Организациязында 49 дивизия, НАТО-до Төс Европада 32 дивизия туруп јат. Је Варшавадагы Договордын Организациязынын черүзинде бир дивизияда көп лө болзо, 11—12 мунг кижиге тоололып турза, НАТО-нын черүзинин дивизиясында — 16—19 мунг кижиге, Күнбадыш Германиянын бундесверинде бир дивизияда 24 мунг кижиге.

Совет Союз орто ло жуугына учатан ракеттерди јоголткон согында тактический ядерный жуу-јепселдерди (ядерный окту снарядтарды, оок ракеттерди) јоголторы эмезе астадары керегинде черүлерди ле тегин жуу-јепселдерди астадалы деп айдып јат. Андый шүүлтелерди Европанын эл-јонынын элбек калыгы јараткан. Је јангыс ла НАТО-нын генералдары андый шүүлтелерге јөпсинер күүндери јок.

НАТО Вашингтондо кол салган договор аайынча јоголтылган орто ло жуугына учар ракеттердин ордына тактический ракеттерди көптөдип алар планду. «НАТО јоголтылып јаткан ракеттердин ордына тактический ядерный снарядтарды эки катап көптөдөргө туру» деп, Англиянын ла Франциянын ядерный жуу-јепселдерин јангыртары темдектелген. Ого үзеери олор Ф-15 ле Ф-16 самолетторды ядерный снарядтарлу «Кей — Јер» ракеттерле јепсеерин пландап турулар.

Бастыра бу керектер НАТО-нын башкараачылары олјочыл политиказын ычкынбаска, ядерный жуу-јепселдерин астатпай, там көптөдөргө турганын керелейт.

Н. КУЛОВ.

ТУУЛУ АЛТАЙ ТӨС ГАЗЕТТЕРДЕ ЛЕ ЖУРНАЛДАРДА

1. Алтайдагы государственный заповедник ле Алтын-Көл керегинде статьялар

Сапов В., Соломенко Е. Тайга дегени — экзотика эмес // Правда. — 1987. — 23 октябрь.

Собанский Г., Прохоров Б. Алтын-Көлдин түген-бес суузы. Көлдин ээзи кем? // Сов. Россия. — 1987. — 24 октябрь.

Собанский Г. Алтын-Көл, мөштү тайга ла «Кедроград» // Сиб. огни. — 1987. — 6 №. — 131—140 с.

2. Келер өйдөги улуска ар-бүткенди чеберлеп артыралы // Сов. Россия. — 1987. — 21 ноябрь.

Мында Туулу Алтайдын јеринде экинчи государственный заповедник төзөөри керегинде айдылган. Заповедник «Кадындагы» деп адалар.

Валентий А., Мануйлов Н. Мөшти куру сөстөрлө аргадап болбос. // Экон. газета. — 1987. — 25 №. — 24 с.

3. Алтайда ченелтелер өткүрер хозяйство керегинде

Константинов И. Сибирдин байлык эрјинези // Сов. женщина. — 1987. — 1 №. — 28 с.

Зубрлар Сибирде јарап өзө берди // Сов. Россия. — 1987. — 9 январь.

Зубрлар Сибирде өзөт // Труд. — 1987. — 9 январь.

Белецкая Ванда. Гендердин заповедниги // Родина: Настольный календарь. — 1987. — Июль.

Родин Ю. Ченелтелер башталган өйдө // Родина: Настольный календарь. — 1988. — Июль.

Киселев Ю. Черга — гендердин уйазы // Сибирь ле Ыраак Күнчыгыш. — 1987. — 3 №. — 8—11 с.

4. Археологиянын кереестери керегинде

Соломенко Е. Өткөн чактарда айылдаганы // Правда. — 1987. 13 ноябрь.

Одинцов А. Караколдын јурукчылары // Уралдын истеечизи, — 1987. — 10 №.

Кубарев В. Караколдогы санг башка бичимел // Природа. — 1987. — 8 №.

Кубарев В., Аистов Л. Летопись — јер бойы: Фотоочерк. // Турист. — 1987. — 10 №.

Ведрашко В. Улус Турачак јаар баргылайт // Правда, 1987. — 12 сентябрь.

Турачак райондо социально-культурный жеткилдеш керегинде.

5. Туулу Алтайдын улузы керегинде

Жуховицкий Л. Жиит специалист керегинде куучын: Очерк. Бойыннын салымына болуш — М., 1987.

Кош-Агаш райондогы больницада иштеп турган жиит врач Н. Тыньковко учурлалган.

Садчиков В. Алтайдын агаш чөрчөктөри // Сов. Россия. — 1987. — 18 январь.

Бойцов А., Басаргин К. «Кадын» деп скульптураны эдин турганы // Правда. — 1987. — 18 январь.

Бу эки статьяда Туулу Алтайда Аскат журтта иштеп ле журтап жаткан скульптор, журукчылардын биригүзинин члени К. И. Басаргин керегинде айдылат. Онын чүмдегени Горно-Алтайсктын скверин ле парктарын кееркедет.

Соломенко Е. Мөштин экинчи жүрүми // Правда, 1987. — 27 декабрь.

Бу статьяда Ада-Төрөл учун Улу жууда туружаачы, Турачакта журтап жадаачы пенсионер, мөш агаштан жүзүн-башка сүрлер узанып эдеечи, журукчы Е. П. Азановтын чүмдемел ижи ле жүрүми керегинде айдылат.

6. Кадында гидроэлектростанция тудары керегинде

Калганчы өйдө Москвада, анайда ок жербойында кепке базылып чыгып турган газеттерде ле журналдарда Туулу Алтайда Кадын сууда гидроэлектростанциялар тудар-тутпазы керегинде башка-башка шүүлтөлөрлү көп материалдар жарлалды. Кезик статьялардын авторлоры (жарлу журналисттер, писателдер, специалисттер ле ученыйлар) Туулу Алтайдын јериндеги сууларда гидроэлектростанциялар тутканы онын байлык бүткен ар-јөөжөзине, јараш өзүмдерине, ан-кужына коомой салтарын јетирер деп бичигилейт.

Јарлалып турган көп материалдарды бичип турган улус — база ученыйлар, гидротехника јанынан жарлу ученыйлар ла специалисттер, экономисттер, Туулу Алтайда журтаган улус, сбластьтын партийный, советский ле хозяйственный органдарынын башкараачы ишчилери ГЭС Алтайский крайдын, ол тоодо Туулу Алтайдын экономиказына күч керектү, оны кыйалта јоктон тудар керек деп айдыжат.

Кадындагы ГЭС-ти тударыла колбой өткөн 1987 јылда газеттерде ле журналдарда мындый материалдар жарлалган:

ГЭС тутканыла колбой Кадын суу агып келген јерде географияда болотон кубулталар (1986 јылда Барнаулда өткөн научно-практический конференцияга эткен докладтын тезис-

тери — 91 с. СССР-дин географический обществозынын Алтайдагы бөлүги).

С а к с о н В. М. Сай ташты бетондоп урган плотинанын кайа-таш төзөлгөзи быжу бек болорун жеткилдеер сурактарды гидрология аайынча шиндегени (Кадында ГЭС аайынча): Геолого-минералогический наукалардын кандидадынын ученый степень алатан автореферат. — 1987. — 20 с. (Ленинградта Г. В. Плехановтын адыла адалган горный институт).

Л а в р о в а Л., М у л и н а А., Э р л и х м а н С. Кадындагы ГЭС-тин кайа-таш төзөлгөзинин жедикпестери // Энергетический ле гидротехнический строительствого керектү научно-технический иштерди түргендедер жолдор: «Гидропроект» институтта өткөн IX конференцияда эткен докладтын тезистери. — М., 1987. — 81—82 с.

Э р л и х м а н С., Б у я н о в В. Кадындагы ГЭС-тин төзөлгөзин шиндеген жаан тузалу геомеханический иштер // Энергетический ле гидротехнический строительствого керектү научно-технический иштерди түргендедер жолдор. «Гидропроект» институтта өткөн IX конференцияда эткен докладтын тезистери. — М., 1987. — 90—91 с.

Г е р а с и м о в В. «Плотина: бир проект керегинде блааштартыш» // Сов. Россия. — 1987. — 28 июль.

Б р о в а ш о в С. «Калганчы сууда?: Кадындагы ГЭС» // Комс. правда. — 1987. — 21 март.

К у д и н о в И., Г о р н В., К в и н Л., Г у щ и н Е. ле өскөлөри де. «Эмди тургуза оройтыгалакта» // Комс. правда. — 1987. — 19 июнь.

С м и д о в и ч С. Проекттин ары жанында // Экон. газета. — 1987. — 12 №. — 19 с.

П о г о ж е в а А. База катап жастырбас // Экон. газета. — 1987. — 23 №. — 12 с.

Ш и п и л о в В. «Бугровщиктерди» токтодыгар // Экон. газета. — 1987. — 12 с.

Кадындагы ГЭС керегинде башка-башка шүүлтелер:

«Экономическая газета», 1987 ж. 30 №, 18—19 страницаларда Т. Д и ц е н к о н ы н, А. П и г а л е в т ы н статьялары, «Гидропроекттин шүүлтези», 18 с, П о д о л ь с к и й Е. «Энергетиктин шүүлтези», 18—19 с., П а д ч е н к о Ю. «Экологтын шүүлтези», 18—19 с.

В и н о к у р о в Ю., Б у л а т о в В. Кадын сууда не болор? // Сибирьдеги наука. — 1987. — 8 январь.

П и г а л е в А. Кадындагы ГЭС кандый болор? // Сибирьдеги наука. — 1987. — 16 июльда, 3 августта.

Б е л я е в Л. Кадындагы ГЭС-ти жаан тузалу эдер аргалар // Сибирьдеги наука. — 1987. — 23 июль.

Ермиков В., Притвиц Н. Ртутьтың кылыгы кандый болор? Кадындагы ГЭС-тин проеги керегинде // Сибирьдеги наука. — 1987. — 26 ноябрь.

Кабанова Н. Новосибирсктеги интербайрам ла... // Весник. — 1987. 11 №. — 17 с.

Пономарева Т. Меге жаман сананба, чечек... Кадын сууда ГЭС керектү бе? // Лит. Россия. — 1987. — 20 ноябрь. — 14 с.

Штильмарк Ф. Кадын сууның келер өйи чочыдат // Турист. — 1987. — 11 №. — 18—19 с.

Залыгин С. Бурылта канайда эдилет? // Новый мир. — 1987. — 7 №. — 226, 235 с.

Л. БАШТЫКОВА,
М. И Калининни адыла адалган
областной библиотеканын ишчизи.

БАЖАЛЫКТАР

Жаңыртуунун идеологиясы	3
Жаңы иштин жаан учурлу ойи	7
Жаңыртуулардын жблыла	13
Хозрасчетко керектү литература	17
Бистин нажаларыста	19
Курд укту улуска жайым болор бо?	28
НАТО ядерный жуу-јепселдерди астадар күүни ок	33
Туулу Алтай тос газеттерде ле журналдарда	35

СОДЕРЖАНИЕ

Идеология перестройки	3
Большое значение новых дел	6
По пути перестройки	13
Литература для хозрасчета	17
У наших друзей	19
Свободу курдам	28
НАТО ядерный жуу-јепселдерди астадар күүни јок	33
Горный Алтай в центральных газетах и журналах	35

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 29. 03. 88. АН 14066. Формат 60X84 1/16.
Усл. п. л. 2,32. Уч.-изд. л. 2,04. Тираж 300. Заказ 1288. Це-
на 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659700, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 35.

5 акча